

EJONS

Uluslararası Matematik, Mühendislik ve Doğa Bilimleri Dergisi
International Journal on Mathematic, Engineering and Natural Sciences

Research Article

e-ISSN: 2602 - 4136

<https://doi.org/10.5281/zenodo.15053938>

Türkiye’de Tarımsal Destekleme Uygulamaları: Yağlık Ayçiçeği Üretimi-Çanakkale İli Örneği

Arif SEMERCİ ^{*1}, İnan YURT ²

¹ Çanakkale Onsekiz Mart Üniversitesi, Ziraat Fakültesi, Tarım Ekonomisi Bölümü, Çanakkale

² Çanakkale Onsekiz Mart Üniversitesi, Lisansüstü Eğitim Enstitüsü, Tarım Ekonomisi Anabilim Dalı, Çanakkale
Sorumlu Yazar Email: arifsemerci@comu.edu.tr

Makale Tarihçesi

Geliş: 02.02.2025

Kabul: 25.02.2025

Anahtar Kelimeler

Tarımsal Destekleme,
Yağlık Ayçiçeği,
Fark Desteği,
Mazot Desteği,
Gübre Desteği,
Çanakkale

Özet: Dünya genelinde tarım sektörü barındırmış olduğu bazı temel özellikleri nedeniyle korunmakta ve desteklenmektedir. OECD tarafından 54 ülke dikkate alınarak hazırlanan raporda 2020-2022 döneminde yıllık bazda tarım sektörüne ayrılan kaynak miktarının 851 milyar ABD\$, doğrudan üreticilere yapılan transfer miktarının ise 333 milyar ABD\$ olarak gerçekleştiği belirtilmektedir. Türkiye’de tarımsal destek ödemeleri 2006 yılında kabul edilen 5488 Sayılı Tarım Kanunu’na göre yapılmaktadır. Tarım Kanunu’nun 21. maddesine göre tarımsal üretime verilen destek miktarının ülke gayri safi milli gelirinin %1’inden az olamayacağı hükme bağlamıştır. Ancak Türkiye’de tarımsal destekleme ödemelerinin ülke gayrisafi yurtiçi hasılasındaki payı 2006 yılında %0,60 iken bu oran 2022 yılında %0,27 seviyesine düşmüştür. Yapılan çalışma 2022 yılında Türkiye’de üreticilere yapılması gereken tarımsal destek tutarının sadece %26,92’sinin ödenebildiğini ortaya koymuştur. Bu çalışmada Çanakkale ilinde Tabakalı Örneklem Yöntemi ile belirlenen 75 tarım işletmesinden elde edilen veriler kullanılarak üreticilerin yağlık ayçiçeğinde uygulanan tarımsal desteklere bakış açıları incelenmiştir. Yapılan çalışmada üreticilerin fark desteği, mazot ve gübre desteğinden faydalanma oranlarının %95’in üzerinde olduğu tespit edilmiştir. Yürütülen araştırma üreticilerin %94,67’sinin fark desteği birim fiyatını yeterli bulmadıklarını göstermiştir. Araştırma bulgularına göre üreticilerin %92’si mazot desteği birim fiyatının, %86,67’si de gübre desteği birim fiyatının yeterli düzeyde olmadığını beyan etmişlerdir. Çalışma sonuçlarına göre üreticilerin %37,33’ü yağlık ayçiçeğinde uygulanan desteklerin ürün maliyetinde azalmaya neden olduğunu, %8’i ise ürün gelirinde artışa sebep olduğunu bildirmişlerdir. Yapılan araştırma incelenen işletmelerde ortalama 236,93 kg/da yağlık ayçiçeği verim miktarı dikkate alındığında, desteklemeler hariç ürün gelirinin 515,32 TL/da iken bu değer desteklemeler dâhil 639,09 TL/da düzeyine ulaştığını ortaya koymuştur. Diğer bir ifade ile yağlık ayçiçeğinde uygulanan tarımsal destekler ürün gelirinde %24,02’lik artış sağlamıştır. Ancak bu artış miktarı ve oran diğer araştırma bulguları ile karşılaştırıldığında Türkiye’de her geçen yıl bir önceki yıla göre yağlık ayçiçeği ürün gelirinde tarımsal desteklerin katkısının hem reel düzeyde hem de oransal olarak azaldığını göstermektedir. Bu bağlamda ülke genelinde yağlık ayçiçeği üretiminin daha cazip hale gelebilmesi için; fark desteği birim fiyatının üretici gelirini artırma düzeyine etkisini, mazot ve gübre ve tohum desteği birim fiyatlarının ise belirlenen girdilerin ürün maliyetindeki payları dikkate alınarak reel bazda belirlenmelidir. Yapılan çalışma ülke genelinde yağlık ayçiçeği üretiminin artırılabilmesi için; üretimde sulu alanlarda yapılması, bu ürüne marjinal alanlarda daha yer verilmesi, daha yüksek yağ içeriğine sahip tohumların kullanılmasının büyük önem taşıdığını ortaya koymuştur.

Agricultural Support Implementations in Türkiye: Oilseed Sunflower Production-Çanakkale Province Sample

Article Info

Received: 02.02.2025

Accepted: 25.02.2025

Abstract: The agricultural sector around the world is protected and supported due to some of its essential features. In the report prepared by the OECD considering 54 countries, it is stated that the amount of resources allocated to the agricultural sector on an annual basis in the 2020-2022 period is 851 billion USD and the amount of direct transfers to producers is 333 billion USD. Agricultural support payments in Türkiye are paid in accordance with the

Keywords

Agricultural Support ,
Oilseed Sunflower,
Deficiency Support,
Diesel Fuel Support,
Fertilizer Support,
Çanakkale

Agricultural Law No. 5488 passed in 2006. According to article 21 of the Agricultural Law, it is stipulated that the amount of support given to agricultural production cannot be less than 1% of the country's gross national income. However, while the share of agricultural support payments in the country's gross domestic product in Türkiye was 0,60% in 2006, this rate decreased to 0,27% in 2022. The present study revealed that only 26,92% of the agricultural support amount which is necessary to be paid to producers in Türkiye in 2022 could be provided. In this study, using the data obtained from 75 agricultural enterprises determined by the Stratified Sampling Method in Çanakkale province, the perspectives of the producers on the agricultural supports applied in oilseed sunflower have been examined. In the study, it has been determined that the rate of benefiting from difference support, diesel and fertilizer support of the producers is over 95%. The research conducted has also showed that 94,67% of the producers did not find the difference support unit price sufficient. According to the findings of the research, 92% of the producers declared that the unit price of diesel support and 86,67% of the fertilizer support unit price were not sufficient. According to the results of the study, 37,33% of the producers reported that the supports applied in oilseed sunflower caused a decrease in product cost, while 8% reported that they caused an increase in product income. Considering the average sunflower yield amount of 236,93 kg/da in the enterprises examined, the research revealed that while the product income excluding supports was 515,32 TL/da, this value reached 639,09 TL/da including supports. In other words, the agricultural supports applied to oilseed sunflower increased the product income by 24,02%. However, when this amount and the rate of increase are compared with other research findings, it is seen that the contribution of agricultural supports to oilseed sunflower product income decreases both at real level and proportionally every year in Türkiye compared to the previous year. In this context, in order to make oilseed sunflower production more attractive throughout the country; the effect of the differential support unit price on the level of producer income increase, and the unit prices of diesel, fertilizer and seed support should be determined on a real basis, taking into account the shares of the specified inputs in the product cost. In order to increase the production of oilseed sunflower throughout the country, the current study reveals that it is of great importance to make production in irrigated areas, to give more space to this product in marginal areas, and to use seeds with higher oil content.

1. Giriş

Tarım sektörü günümüzde önemini giderek artan, bitkisel ve hayvansal üretim yanında ormancılık ve su ürünleri sektörlerini de kapsayan oldukça geniş bir faaliyet koludur (Sağdıç ve Çakmak, 2021). Ülkelerin gıda güvenliği ve gıda güvenilirliğini sağlama konusunda kullandıkları en önemli araçların başında tarımsal destekleme uygulamaları gelmektedir. Konu ile ilgili literatür incelendiğinde tarımsal desteklerin üretim miktarı, ürün geliri ya da üretici geliri üzerine etkilerini inceleyen çalışmaların az sayıda olduğu anlaşılmaktadır. Tarımsal desteklerin tarımsal üretime etkisini çalışmalar altta özet olarak verilmiştir.

Yürütülen bir çalışmada tarımsal desteklerdeki %1'lik artışın üretim alanlarında 0,026 acre artışa neden olduğunu tespit edilmiştir (Adams ve ark., 2001). Diğer bir çalışmada tarımsal iç desteklerin verilmemesi halinde buğday üretiminin %6,9, yağlı tohumlar üretiminin ise %8,9 oranında düşebileceği tahmininde bulunulmuştur (Frandsen ve ark., 2003). Farklı bir araştırmada ise tarımsal desteklerin üretim miktarını artırdığı sonucuna varılmıştır (Anton ve Mouel, 2004).

Weber ve Key (2012) yürütülen araştırmada seçilen 10 ürün üzerinde doğrudan destek ödemelerindeki %1'lik artışın üretim miktarında %0,20, üretim alanlarında ise %0,19 oranında artışa neden olduğu belirlenmiştir. Aynı araştırmacıların başka bir bölgede yapmış oldukları çalışmanın analiz sonuçlarına göre bu oranlar sırası ile %0,29 ve %0,27 olarak tespit edilmiştir.

Becker ve Judge (2014) 3 farklı bölgede çeltik üretimi üzerine yapılan çalışmada doğrudan destek ödemelerindeki %1'lik artışın üretim alanlarında sırasıyla %0,19, %0,08 ve %0,092 oranında, üretim miktarında ise yine sırasıyla %0,046, %0,04 ve %0,028 oranında artışa neden olduğu rapor edilmiştir.

Aktaş ve ark. (2015) Türkiye ile birlikte OECD'ye üye 11 ülke verilerinin kullanıldığı çalışmada pazar fiyat desteği ve girdi desteği ödemelerindeki %1'lik artışın tarımsal üretim miktarını %0,005 oranında artırdığı belirlenmiştir. Hesaplanan oran sadece Türkiye için negatif değerde bulunmuştur.

Doğan ve ark. (2018) çalışmada fark ödemesi desteğinin arpa ve mısır üretim alanları üzerinde etkisinin bulunduğu istatistiki açıdan tespit edilmiştir. Bulut (2020) yürütülen araştırmada Türkiye'de uygulanan tarımsal desteklerin üretim miktarı üzerine etkisi çeşitli yöntemler kullanılarak analiz edilmiştir.

Erdal ve ark. (2020, 2021) çalışmada tarımsal destekleme ödemelerinin sadece bitkisel üretim değil aynı zamanda hayvan varlığı üzerinde de etkiye sahip olduğu sonucuna varılmıştır. Canbay (2021) yapılan çalışmada tarımsal destek miktarı ile tarım üretim miktarı üzerinde istatistiki açıdan önemli bir bağlantı olduğunu saptamışlardır.

Bulut ve Bayraktar (2023) ayçiçeği ile birlikte seçilmiş toplam 11 bitkisel üründe tarımsal desteklerin üretim miktarı üzerine etkisini analiz etmiştir. Yapılan çalışmada fark desteği ödemelerinin alan bazlı destek ödemelerine göre üretim üzerinde daha fazla etkili olduğu sonucuna varılmıştır. Çalışma sonuçlarına göre fark desteği ve alan bazlı destekler kısa ve uzun dönemde belirtilen ürünlerin üretim miktarını artırmaktadır. Ancak alan bazlı desteklerin üretim miktarındaki artış üzerindeki etkisi fark desteği ödemelerine göre daha az düzeyde gerçekleşmiştir. Yapılan bir araştırmada yağlık ayçiçeği üretimine verilen desteklerin ürünün üretim alanı ve üretim miktarında meydana getirmiş olduğu değişiklikler incelenmiştir (Lukomets, 2024).

Türkiye dünyanın önemli ayçiçeği üreticisi ülkelerinden biridir. 2022 yılında dünyada toplam 29.257.983 hektar alanda ayçiçeği hasadı yapılmıştır. Aynı yıl dünya ortalama ayçiçeği verim değeri 1.855 kg/ha olup, toplam üretim miktarı 54.285.949 ton olarak gerçekleşmiştir. Türkiye'nin dünyada hasat edilen toplam ayçiçeği üretim alanını içerisindeki payı %3,35 olurken, üretim miktarından aldığı pay ise %4,70'tir. Türkiye ayçiçeği verim değeri 2.602,9 kg/ha ile dünya ortalama değerinin üzerinde seyretmiştir.

Türkiye dünya genelinde yağlık ayçiçeği ithalatında ön sıralarda yer almaktadır. 2022 yılında dünya ayçiçeği ithalat miktarı 8.133.032 ton, ithalat değeri ise 7.684.359.000 ABD\$ olarak neticelenmiştir. 2022 yılı itibariyle Türkiye dünya ayçiçeği ithalat miktarının %10,16'sını, ithalat değerinin ise %8,43'ünü oluşturmaktadır. 2022 yılında dünya ayçiçeği ihracat miktarı 8.305.976 ton, ihracat değeri de 6.829.010.000 ABD\$ olarak gerçekleşmiştir. Türkiye 2022 yılı itibariyle dünya ayçiçeği ihracat miktarının %1,37'sini, ihracat değerinin ise %3,34'ünü karşılamaktadır (FAO, 2024).

Türkiye'de ayçiçeği en fazla ekim alanına ve üretim miktarına sahip yağlı tohum bitkisi olup, ülke bitkisel yağ ihtiyacının yaklaşık %50'sini karşılamaktadır (Semerci ve Durmuş, 2021). Bu nedenle mevcut arz açığını karşılayabilmek amacıyla ham ayçiçeği yağı da ithal edilmektedir. Türkiye dünyanın önemli ayçiçeği yağı ithalatı yapan ülkelerinden biridir. 2022 yılında dünya ayçiçeği yağı ithalat miktarı 13.887.639 ton, ithalat değeri de 23.222.752.000 ABD\$ olmuştur. Türkiye 2022 yılı itibariyle dünya ayçiçeği yağı ithalat miktarının %10,46'sını, ithalat değerinin ise %9,49'unu karşılamaktadır. 2022 yılında dünya ayçiçeği yağı ihracat miktarı 13.463.146 ton, ihracat değeri de 20.784.582.000 ABD\$ olarak gerçekleşmiştir. Türkiye 2022 yılı itibariyle dünya ayçiçeği yağı ihracat miktarının %8,01'ini, ihracat değerinin ise %9,08'ini meydana getirmektedir (FAO, 2024).

Konu ile ilgili olarak yapılan literatür çalışmasında tarımsal desteklerin yağlık ayçiçeği üretim gelirindeki payını ortaya koyan çalışmaların oldukça sınırlı sayıda olduğu tespit edilmiştir. Yapılan çalışmalara ait özet bilgiler altta verilmiştir.

Yürütülen bazı araştırmalar ayçiçeği üretiminde uygulanan destekleme politikalarının ayçiçeği veriminde artışa neden olduğunu göstermiştir (Levine ve Renelt, 1992; Ahmad ve ark., 2022). Semerci (2016, 2021) yapılan araştırmalarda; tarımsal desteklerin ayçiçeği üreticisinin gelirine ve ürün maliyetine etkisi incelenmiştir. Özudoğru ark. (2015) yapılan araştırmada ayçiçeği üretiminde uygulanan fark ödemesi desteklerinin üretici geliri ve ürün maliyetine olan etkileri belirlenmeye çalışılmıştır. Konyalı (2017) çalışmada Türkiye’de yağlık ayçiçeğinin üretim durumu, ticareti ve üretimde uygulanan tarımsal destekler irdelenmiştir.

Önder ve Şahin (2023) tarafından yapılan çalışmada fark desteği uygulamasının ayçiçeği arzı üzerindeki etkisi Otoregresif Dağıtılmış Gecikme (ARDL) modeli kullanılarak analiz edilmiştir. Çalışma sonucunda uzun dönemde fark desteği uygulamasında olası %1’lik artışın ayçiçeği üretimini %0,11 oranında artırabileceği öngörüsünde bulunulmuştur.

Bu çalışmada öncelikle Türkiye’nin gayrisafı üretim değerinde tarım sektörünün ve tarımsal desteklerin payı verilmiştir. Daha sonra Türkiye’de yağlık ayçiçeği destekleme uygulamaları özet olarak verilmiştir. Çalışmada Çanakkale ilinde yağlık ayçiçeği üreten işletmelerde üreticilerin fark desteği, mazot desteği ve gübre desteğine bakış açıları incelenmiştir. Çalışmanın son bölümünde ise incelenen işletmelerde yağlık ayçiçeği üretimine verilen desteklerin ürün geliri üzerine etkisi ortaya konulmuştur.

2. Materyal ve Yöntem

2.1. Materyal

Araştırmanın ana materyalini, 2019 yılı üretim döneminde Çanakkale ilinde yağlık ayçiçeği üreten 75 tarım işletmesinden 2020 yılı Ocak-Şubat döneminde yapılan anket çalışmaları sonucunda elde edilen veriler oluşturmaktadır.

2.2. Yöntem

Yapılan çalışmada uygulanan anket sayısının belirlenmesinde kullanılan formül altta verilmiştir (Yamane, 1967).

$$n = \frac{[\sum(Nh * Sh)]^2}{N^2 * D^2 + [\sum(Nh * Sh)]^2} \quad (1)$$

$$D^2 = (d/t)^2$$

Denklem 1’de gösterimi verilen formülde; n= örnek hacmini, N_h = h’inci tabakaya ait örneklem çerçevesindeki işletme sayısını, S_h = h’inci tabakadaki verilerin standart sapmasını, S_h^2 = h’inci tabakadaki verilerin varyansını, t= belli bir güven aralığı için t tablo değerini, N= Örneklem çerçevesine toplam işletme sayısını, d= ortalamadan belli bir % sapmayı göstermektedir. Yapılan araştırmada %99 güven aralığı ve %5 ortalamadan sapma ile 75 anket yapılması uygun görülmüştür.

Yürütülen çalışmada örnek hacmin tabakalara dağıtılmasında Denklem 2’de gösterilen formül kullanılmış olup, tabakalar belirlenirken her tabakanın CV katsayısı dikkate alınmıştır.

$$n = \frac{(N_h * S_h) * n}{\sum(N_h * S_h)} \quad (2)$$

Denklem 2 yardımıyla işletmeler; 10,00-14,99 dekar, 15,00-29,99 dekar, 30,00-69,99 dekar, 70,00 ve üzeri dekar olmak üzere 4 gruba ayrılmıştır. Tabakaların homojen dağılımı tespit edildikten sonra her bir gruba giren örnek sayıları (n_h), Denklem 3 yardımıyla bulunmuştur.

$$n_h = \frac{N_h}{N} * \left(\frac{n}{\sum N_h * S_h} \right) \quad (3)$$

Eşitlikten yararlanılarak yapılan hesaplamada; birinci grupta 13, ikinci grupta 30, üçüncü grupta 21 ve dördüncü grupta 11 işletme yer almıştır.

Yapılan çalışmada 2006-2022 yılları arasında Türkiye'nin gayrisafi yurtiçi hâsıla değerleri cari fiyatlarla verilmiştir. Çalışma kapsamında hazırlanan tabloda tarımsal desteklerin ve tarım sektörünün ülke gayrisafi yurtiçi hasılasındaki paylarına da yer verilmiştir. Bununla birlikte çalışma kapsamında 2018-2023 yılları arasında Türkiye'de yağlık ayçiçeği üretimine yönelik olarak uygulanan destek birim fiyatları ayrıntılı olarak verilmiştir.

3. Dünya'da ve Türkiye'de Tarımsal Destekler

3.1. Dünya'da tarımsal destekler

2020 yılı verilerine göre OECD ülkeleri için toplam Üretici Destek Tahmini (PSE) miktarı 252 milyar ABD\$ düzeyine ulaşmıştır. AB ülkeleri için bu değer aynı yıl verilerine göre 103 milyar ABD\$ olarak belirlenmiştir. 2020 yılı itibarı ile OECD ülkeleri içerisinde PSE değerinin en yüksek olduğu ülke 48 milyar ABD\$ ile ABD olup bu ülkeyi 40 milyar ABD\$ ile Japonya, 21 milyar ABD\$ ile Güney Kore ve 15 milyar ABD\$ ile Türkiye izlemektedir (Karakaya, 2023).

OECD tarafından yayınlanan ve 54 ülkenin dâhil edildiği raporda ise 2020-22 döneminde tarım kesimine yapılan destek miktarı yıllık ortalama 851 milyar ABD\$ olarak belirtilmiştir. Bu dönemde yapılan tarımsal destek tutarı 2000-2002 arası dönem değerinin 2,5 katı olarak gerçekleşmiştir. Tarım kesimine yapılan tarımsal destekler bireysel ya da kolektif ve tüketicilere yapılan destekler olmak üzere 2 ana grupta değerlendirilmektedir. 2020-22 döneminde yıllık ortalama hükümet bütçelerinden tarıma yapılan destekler 518 milyar ABD\$ olup, 333 milyar ABD\$ tutarı ise ülkelerin yurt içinde oluşan ürün fiyatlarının referans fiyatlar üzerinde bir değere sahip olabilmesi için yapılan destekleri kapsamaktadır (OECD, 2023).

3.2. Türkiye'de tarımsal destekler

3.2.1. Tarım kanunu ve tarımsal destek ödemeleri

Türkiye'de tarımsal destekleme ödemeleri Tarım Kanunu kapsamında yapılmaktadır (Resmî Gazete, 2006). Tarım Kanunu'nun tarımsal desteklemelerin finansmanını içeren 21. maddesinde "*Tarımsal destekleme programlarının finansmanı, bütçe kaynaklarından ve dış kaynaklardan sağlanır. Bütçeden ayrılacak kaynak, gayrisafi millî hasılanın yüzde birinden az olamaz.*" hükmü yer almaktadır.

Tarım Kanunu'nun yürürlüğe girdiği 2006 ile 2022 yılları arasında Türkiye'nin gayrisafi yurt içi hasıla değeri ile bu hasıla içinde tarım sektörünün ve tarımsal desteklerin almış oldukları paylar Tablo 1'de verilmiştir.

Tablo 1. Türkiye’de tarım sektörü ve tarımsal desteklerin gayri safi yurtiçi hasıladaki payları

Yıllar	Tarımsal Destek Ödemeleri (TL)	Tarım, Ormancılık ve Balıkçılık (TL)	Gayrisafi Yurtiçi Hasıla (Alıcı Fiyatlarıyla) (TL)	Tarımsal Desteklerin GSYİH’deki Payı (%)	Tarım Sektörünün GSYİH’deki Payı (%)
2006	4.750.000.000	64.415.593.268	795.757.108.825	0,60	8,09
2007	5.560.000.000	66.197.107.377	887.714.413.790	0,63	7,46
2008	5.810.000.000	74.451.345.352	1.002.756.496.348	0,58	7,42
2009	4.500.000.000	81.234.273.964	1.006.372.481.605	0,45	8,07
2010	5.820.000.000	104.703.634.706	1.167.664.479.155	0,50	8,97
2011	6.960.000.000	114.838.168.843	1.404.927.614.908	0,50	8,17
2012	7.550.000.000	121.692.892.517	1.581.479.250.872	0,48	7,69
2013	8.680.000.000	121.733.979.086	1.823.427.315.107	0,48	6,68
2014	9.150.000.000	134.744.489.314	2.054.897.827.653	0,45	6,56
2015	9.970.000.000	161.471.475.601	2.350.941.343.285	0,42	6,87
2016	11.490.000.000	161.330.968.628	2.626.559.709.633	0,44	6,14
2017	12.720.000.000	189.232.799.631	3.133.704.267.365	0,41	6,04
2018	14.550.000.000	217.832.444.219	3.761.165.557.278	0,39	5,79
2019	16.970.000.000	276.415.863.449	4.317.809.823.926	0,39	6,40
2020	21.940.000.000	336.736.519.717	5.048.567.944.965	0,43	6,67
2021	24.130.000.000	401.536.982.282	7.256.141.737.216	0,33	5,53
2022	40.405.000.000	972.301.593.420	15.011.775.978.537	0,27	6,48

Kaynak: TÜİK, 2024., TCCSBB, 2024a

Tablo 1 incelendiğinde tarım sektörünün ülke gayrisafi yurtiçi hasılasındaki payı 2006 yılında %8,09 iken bu oran 2022 yılında %6,48 seviyesine gerilemiştir. Bununla birlikte 2006-2022 dönemine ait veriler incelendiğinde hiçbir yılda tarım kesimine %1 düzeyinde gayrisafi yurtiçi hasıladan pay ayrılmadığı anlaşılmaktadır. OECD tarafından yapılan hesaplamada 2020 yılı itibariyle Türkiye’de tarım sektörünün GSYİH’da payı %6,67 olarak hesaplanmıştır. Bu değer Fransa’da %1,6, Almanya’da %0,9, ABD’de %1 olup, OECD ülkeler ortalaması ise %1,40 düzeyindedir (Karakaya, 2023; OECD, 2023).

Tarımsal destekleme ödemelerinin ülke gayrisafi yurtiçi hasılasındaki payı 2006 yılında %0,60 iken bu oran 2022 yılında %0,27 seviyesine düşmüştür. Tarım Kanunu’nun 21. maddesine göre 2022 yılı ülke gayrisafi hasılasının %1’i olan 150.117.759.785 TL tarım sektörüne tarımsal üretiminin devamlılığını sağlamak için verilmesi gerekirken yapılan ödeme tutarı sadece belirtilen tutarın %26,92’si (40.405.000.000 TL) olarak gerçekleştirmiştir. Oysaki Tarım Kanunu’na göre 109.712.759.785 TL daha üreticilere kaynak transferinin yapılması gerekmektedir.

2006 yılında kabul edilen Tarım Kanunu’nun 21. maddesinde yer alan “Tarım kesimine aktarılabilecek kaynak miktarının ülke milli gelirindeki payı %1’in altında olamaz.” hükmü dikkate alındığında 2006-2022 döneminde ülke bütçesinden tarım kesimine aktarılan kaynak miktarının hiç bir zaman %1 seviyesine ulaşmadığı anlaşılmaktadır. Zira, 2022 yılında tarımsal destek için ayrılması gereken tutarın sadece %24,02’lik kısmı tarım kesimine transfer edilebilmiştir.

29 Ağustos 2024 tarihinde Resmî Gazete’de yayımlanan Cumhurbaşkanlığı Kararı doğrultusunda, 2025-2027 yılları arasında bitkisel üretime yönelik desteklemelerde bazı yapısal değişikliklere gidilmiştir. Bu kapsamda, önceki yıllardan farklı olarak 2025 yılı için mazot ve gübre gibi alan bazlı destekler kaldırılarak yerine hepsini içine kapsayan “temel destek

katsayısı” getirilmiştir. Ürün bazında verilecek destek tutarları ise, bu temel destek katsayısının, her ürün için belirlenen ayrı bir katsayı ile çarpılmasıyla hesaplanacaktır (Resmi Gazete, 2024).

3.2.2. Tarımsal destek ödemeleri

Tarım ve Orman Bakanlığı tarafından yürütülen tarımsal destekleme uygulamaları 7 ayrı birim tarafından 5 ana başlıkta gerçekleştirilmektedir. 2022 yılı Merkezi Yönetim Bütçe Kanunu ile tarımsal destekleme ödemeleri için Bakanlığa 25.833.878.000 TL ödenek tahsis edilmiş olup, yıl içerisinde ek bütçe ve yedek ödenekten karşılanan tutarlarla bu rakam 40.404.986.004 TL’ye çıkmıştır. Bu bağlamda 2022 yılında Tarım ve Orman Bakanlığı tarafından yapılan tarımsal destekleme ödemeleri destek kalemleri bazında ayrıntılı olarak Tablo 2’de verilmiştir.

Tablo 2. Türkiye’de destekleme konularına göre tarımsal destek ödemeleri (2022)

Destekleme Konusu	Ödeme Tutarları (TL)	Payı (%)
Bitkisel üretimin desteklenmesi	28.446.022.656	70,40
Hayvansal üretimin desteklenmesi	9.659.020.481	23,91
Kırsal kalkınmanın desteklenmesi	1.935.757.611	4,79
Tarımsal araştırma ve geliştirmenin desteklenmesi	237.809.547	0,59
Su ürünleri üretiminin desteklenmesi	126.375.709	0,31
Toplam	40.404.986.004	100,00

Kaynak: TOB, 2023

Tarım ve Orman Bakanlığı tarafından 2022 yılında ülke genelinde yapılan tarımsal destek toplam tutarı 40,4 milyar TL olmuştur. Tarımsal destekleme ödemeleri içinde en yüksek payı %70,40 ile bitkisel üretim destekleri almıştır. Bu destekleme kalemini hayvansal üretim destekleri (%23,91), kırsal kalkınma destekleri (%4,79), tarımsal araştırma ve geliştirme destekleri (%0,59) ve su ürünleri üretiminin desteklenmesi (%0,31) izlemiştir (TOB, 2023).

Türkiye’nin tarımsal destekleme ödemeleri incelendiğinde 2022 yılında tarımsal üretime verilen tarımsal destek miktarının 39,6 milyar TL, 2023 yılında 63,4 milyar TL, 2024 yılında ise 91,6 milyar TL düzeyine ulaşmasının planlandığı anlaşılmaktadır. 2022 yılı gerçekleşme verilerine göre alan bazlı tarımsal destek ödemeleri, fark ödemesi ve hayvancılık destek ödemelerinin toplam tarımsal destekler içindeki payı %76,01’dir. Bu oranın 2023 yılında %65,8’e düşürülmesi, 2024 yılında ise %74,7’ye yükseltilmesi öngörülmüştür (TCCSBB, 2024b).

4. Türkiye’de Ayçiçeği Destekleme Politikaları

Türkiye’de yağlık ayçiçeği üretimine verilen destekler ayrıntılı olarak Tablo 2’de yer almaktadır. Türkiye’de 2023 yılı üretimi yağlık ayçiçeğine 121 TL/da mazot, 21 TL/da gübre ve 1,00 TL/kg fark (prim) desteği sağlanmıştır. Bununla birlikte, 2023 üretim yılında kuru şartlarda üretimi gerçekleştirilen yağlık ayçiçeğinde, iklimsel faktörlere bağlı olarak verim kaybı yaşanan Edirne, Kırklareli ve Tekirdağ sınırları içindeki Meriç ve Kuzey Marmara tarım havzalarında yağlık ayçiçeği desteği kilogram başına 1,50 TL, diğer bölgelerde ise 1,00 kuruş olarak belirlenmiştir (Resmi Gazete, 2023).

Türkiye Tarım Havzaları Üretim ve Destekleme Modeli’ne göre 2024 yılında sertifikalı tohum kullanım desteği kapsamında yağlık ayçiçeği için yeraltı sularının yetersiz seviyede ve su kısıtı olduğunun Bakanlıkça tespit edildiği havzalar "*sertifikalı tohum kullanım desteği*" kapsamına alınmıştır. Bu bağlamda 2024 yılında yağlık ayçiçeği üretimi yapacak işletmelere 135 TL/da sertifikalı tohum kullanım desteği yapılmasına karar verilmiştir (Resmi Gazete, 2023).

Yağlık ayçiçeği üretimi desteklerinde 2023 yılında bireysel olarak başvuru yapan üreticilere 72 TL/da, üretici grubu olarak başvuru yapanlara ise 36 TL/da organik tarım desteği

sağlanmaktadır. Katı organik - organomineral gübre kullanan üreticilere 30 TL/da ve küçük aile işletmesi desteği kapsamında 200 TL/da destek verilmektedir. Ayrıca her 50 dekar alanda analiz başı 50 TL analizi yapan toprak tahlil laboratuvarlarına ödemesi yapılmaktadır.

Tablo 3. Türkiye’de yağlık ayçiçeği ürününe verilen destekleme birim fiyatları

Destek Türü	Yıllar					
	2018	2019	2020	2021	2022	2023
Mazot desteği (TL/da)	19,00	26,00	26,00	29,00	88,00	121,00
Gübre desteği (TL/da)	4,00	4,00	4,00	8,00	21,00	21,00
Fark desteği (TL/kg)	0,40	0,40	0,50	0,50	0,50	1,00
Organik tarım desteği (bireysel) (TL/da)	30,00	40,00	40,00	40,00	40,00	72,00
Organik tarım desteği (üretici grubu) (TL/da)	30,00	20,00	20,00	20,00	20,00	36,00
Katı organik-organomineral gübre desteği (TL/da)	-	10,00	10,00	20,00	20,00	30,00
Toprak analizi desteği (TL/Analiz)	40,00	40,00	40,00	-	50,00	50,00
Küçük aile işletmesi desteği (TL/da)	100,00	100,00	100,00	100,00	200,00	200,00

Kaynak: Resmi Gazeteler, 2018 – 2023

Tablo 2 incelendiğinde fark desteği birim fiyatının 2018 – 2019 dönemlerinde 0,40 TL/kg, 2020-2022 dönemleri arasında 0,50 TL/kg, 2023 yılında ise 1,00 TL/kg seviyesine yükseldiği anlaşılmaktadır. Türkiye’de üreticilerin en çok yararlandığı desteklerin başında alan bazlı tarımsal destekler yer almaktadır (Erdal ve ark., 2013; Abay ve ark., 2017). Konu ile ilgili yürütülen bir araştırmada tarımsal desteklerin yağlık ayçiçeği üreticilerinin geliri üzerine etkileri destek türleri bazında incelenmiştir. 5’li likert ölçeğinin kullanıldığı çalışmada üreticiler tarafından yağlık ayçiçeği üretiminde en önemli görülen destek türü 3,09 ile fark desteği olduğu beyan edilmiştir (Göçmez, 2014). Diğer bir çalışmada ise benzer şekilde yağlık ayçiçeği üretiminde uygulanan fark (prim) desteğinin verilen destekler içinde en önemli kalemi oluşturduğu ifade edilmiştir (Semerci ve Durmuş, 2021). Ülke genelinde yağlık ayçiçeği üretimine sağlanan desteklerin birim fiyatlarında 2022 ve 2023 yıllarında önemli gelişmeler yaşanmasına rağmen ülkede yaşanan yüksek enflasyon nedeniyle hem tarımsal desteklerin enflasyon karşısında değerinin düşmesi hem de üretimde kullanılan girdiler yönünden dışa bağımlılığın yüksek oranda seyretmesi ve ürün alım fiyatında beklenen düzeyde gelişmenin olmaması gibi faktörler Türkiye’de yağlık ayçiçeği üretim alanlarını, üretim miktarını ve üretici gelirini olumsuz yönde etkilemiştir. Oysaki Türkiye’nin ithalat kalemleri içinde yağlı tohumlar ve bu grupta yer alan yağlık ayçiçeği (ham ayçiçeği, rafine ve ham ayçiçeği yağı) önemli bir yer almaktadır. Zira, Türkiye 2022 yılında ayçiçeği ve ham ayçiçeği yağı ithalatı için 2,8 milyar ABD\$ ödeme yapmak durumunda kalmıştır. Bu duruma sebep olan etkenlerin başında yağlık ayçiçeği üretiminde Türkiye’nin kendine yeterlik oranının %65’ler düzeyinde olması gelmektedir.

5. Bulgular ve Tartışma

5.1. İşletmelere ait genel bilgiler

İncelenen işletmelerde toplam 9.006 da arazinin; %38,60’ında buğday, %30,66’sında yağlık ayçiçeği, %10,96’sında arpa, %9,32’sinde kanola, %4,20’sinde çeltik, %2,83’ünde

yulaf, %1,83'ünde yonca ve %1,61'inde mısır yetiştiriciliği yapılmaktadır. İşletme büyüklük gruplarına göre yağlık ayçiçeği üretim alanlarının toplam işletme alanları içindeki payı 1. grupta %16,78, 2. grupta %26,52, 3. grupta %29,20, 4. grupta ise %41,41 olarak belirlenmiştir. Hesaplanan oranlar dikkate alındığında incelenen işletmelerde işletme büyüklüğü arttıkça yağlık ayçiçeği üretimine ayrılan alanların toplam işletme büyüklüğündeki payının arttığı anlaşılmaktadır.

İncelenen işletmelerde toplam bitkisel üretim değeri 5.902.111 TL olarak tespit edilmiştir. Bu değerin %37,90'ını buğday üretimi oluştururken, bu ürünü sırası ile yağlık ayçiçeği (%24,37), çeltik (%18,58), kanola (%6,27), arpa (%5,73), mısır (%2,99), yulaf (%2,86) ve yonca (%1,30) takip etmektedir. İşletme büyüklük gruplarına göre yağlık ayçiçeğinden elde edilen gelirin işletmelerin toplam bitkisel üretim değerindeki payı 1. grup işletmelerde %15,38 olurken bu oran 2. grup işletmelerde %27,56, 3. grup işletmelerde %26,46 ve 4. grup işletmelerde ise %23,34 olarak tespit edilmiştir.

Anket uygulanan 75 tarım işletmesi yöneticinin %93,33'ü ziraat odalarına üye, %53,33'ü tarım kredi kooperatiflerine ve %50,67'si ise tarım satış kooperatiflerine ortaktır. Yapılan çalışma, incelenen işletme yöneticilerinin yaklaşık %48'inin yağlık ayçiçeği üretimi için gerekli sermayenin bir kısmının işletme dışı kaynaklardan temin ettiğini ortaya koymuştur. Bununla birlikte yürütülen araştırma incelenen işletmelerin %41,33'ünün yağlık ayçiçeği üretim alanlarını tarım sigortası yaptırdıklarını ortaya koymuştur.

5.2. Üreticilerin yağlık ayçiçeği üretimine verilen desteklere bakış açısı

5.2.1. Fark desteği uygulamasının değerlendirilmesi

Araştırma alanında incelenen işletmelerde fark desteğinden faydalanan işletmelerin (74 işletme) toplam işletme sayısı içindeki payı %98,67 olarak belirlenmiştir. Üreticilerin yağlık ayçiçeğinde fark desteği uygulaması konusundaki görüşleri Tablo 3'te verilmiştir. Tarım ve Orman Bakanlığı tarafından 2019 yılı yağlık ayçiçeği için 0,40 TL/kg fark desteği ödemesi yapılmıştır (TOB, 2020).

Tablo 4. Üreticilerin yağlık ayçiçeği üretimine yönelik fark desteği hakkındaki düşünceleri

	Tabakalar				Toplam	Payı (%)
	1.	2.	3.	4.		
Yetersiz düzeyde	2	11	9	4	26	34,67
Düşük düzeyde	10	19	10	6	45	60,00
Yeterli düzeyde	1	0	2	1	4	5,33
Toplam	13	30	21	11	75	100,00

İncelenen işletmelerde yağlık ayçiçeğine yönelik fark desteği birim fiyatını üreticilerin %60,00'ı düşük, %34,67 yetersiz düzeyde olduğunu belirtirken %5,33'ü ise bu desteği yeterli düzeyde olarak değerlendirmiştir (Tablo 3).

5.2.2. Mazot desteği uygulamasının değerlendirilmesi

Araştırma kapsamındaki işletmelerde mazot desteğinden faydalanan işletmelerin (73 işletme) toplamdaki payı %97,33 olarak tespit edilmiştir. Üreticilerin yağlık ayçiçeğinde mazot desteği uygulaması konusundaki görüşleri Tablo 4'te verilmiştir. Tarım ve Orman Bakanlığı tarafından 2019 yılı yağlık ayçiçeği için 26,00 TL/da mazot desteği ödemesi yapılmıştır (TOB, 2020).

Tablo 5. Üreticilerin yağlık ayçiçeği üretimine yönelik mazot desteği hakkındaki görüşleri

Görüşler	Tabakalar				Toplam	Payı (%)
	1.	2.	3.	4.		
Yetersiz düzeyde	1	16	14	7	38	50,67
Düşük düzeyde	10	12	6	3	31	41,33
Yeterli düzeyde	2	2	1	1	6	8,00
Toplam	13	30	21	11	75	100,00

Yağlık ayçiçeğine yönelik mazot desteğini üreticilerin %41,33'ü düşük, %35,67 yetersiz düzeyde değerlendirilirken %8,00'i ise yeterli düzeyde olduğunu belirtmiştir (Tablo 4).

5.2.3. Gübre desteği uygulamasının değerlendirilmesi

İşletmelerde gübre desteğinden faydalanan işletmelerin (73 işletme) toplamdaki payı %97,33 olarak saptanmıştır. Üreticilerin yağlık ayçiçeğinde gübre desteği uygulaması konusundaki görüşleri Tablo 5'te verilmiştir. Tarım ve Orman Bakanlığı tarafından 2019 yılı ürünü yağlık ayçiçeği için 4,00 TL/da gübre desteği ödemesi yapılmıştır (TOB, 2020).

Tablo 6. Üreticilerin yağlık ayçiçeği üretimine yönelik gübre desteği hakkındaki görüşleri

Görüşler	Tabakalar				Genel	Payı (%)
	1.	2.	3.	4.		
Yetersiz düzeyde	5	14	6	9	34	45,34
Düşük düzeyde	5	14	12	0	31	41,33
Yeterli düzeyde	2	2	3	2	9	12,00
İyi düzeyde	1	0	0	0	1	1,33
Toplam	13	30	21	11	75	100,00

Anket uygulanan işletmelerde yağlık ayçiçeği üretimine yönelik gübre desteğini üreticilerin yaklaşık %45,34'ü yetersiz, %41,33'ü düşük düzeyde değerlendirilirken %8,00'i ise orta düzeyde ve %1,33' iyi düzeyde olduğunu belirtmiştir (Tablo 5).

İncelenen işletmelerde yağlık ayçiçeği üretimine yönelik verilen desteklerin ürün maliyetine ya da ürün gelirine etkisi konusunda üreticilerin görüşleri Tablo 6'da verilmiştir. Yapılan araştırmada tarımsal desteklerden faydalanan işletmelerin yaklaşık %52'si tarımsal desteklerin yağlık ayçiçeği ürün maliyetini azaltıcı ya da ürün gelirini artırıcı düzeyde öneme sahip olmadıklarını beyan etmişlerdir. Bununla birlikte işletmelerin %37,33'ü ürün maliyetinde azalmaya neden olduğunu ifade ederken, üreticilerin %8'i ise ürün gelirinde artış sağlandığını bildirmişlerdir (Tablo 6).

Tablo 7. Yağlık ayçiçeği üretimine yönelik verilen desteklerin ürün maliyetine/ürün gelirine etkisi

Görüşler	Tabakalar				Toplam	Payı (%)
	1.	2.	3.	4.		
Destek almıyorum	0	1	1	0	2	2,67
Herhangi bir etkisi olmadı	8	18	9	4	39	52,00
Ürün maliyetinde azalma oldu	4	10	8	6	28	37,33
İşletme gelirinde artış oldu	1	1	3	1	6	8,00
Toplam	13	30	21	11	75	100,00

Konu ile ilgili olarak Adana ilinde yapılan çalışmada yağlık ayçiçeği üretiminde üreticilerin %86,40'ı tarımsal desteklerden faydalandığını %13,60'ı ise faydalanmadığını beyan etmişlerdir (Yüksek, 2019). Benzer şekilde Kahramanmaraş ilinde bir araştırmada ise

üreticilerin %54,93'ünün desteklemelerden faydalandığı %45,07'sinin ise faydalanmadığı rapor edilmiştir (Gence, 2019).

5.2.4. Diğer destek kalemleri

Yağlık ayçiçeği üreten işletme sahiplerinin diğer desteklerden faydalanma düzeylerine ait bilgiler Tablo 7'de verilmiştir. Araştırma alanında incelenen işletmelerde faiz indirimli kredi desteği kullanan işletme sayısının (13 işletme) toplama oranı %17,33 olup, toprak analizi desteğinden yararlanan işletme sayısının (9 işletme) toplam işletme sayısına oranı ise %12 olarak hesaplanmıştır (Tablo 7).

Tablo 8. Diğer desteklerden faydalanan üreticilere ait bilgiler

Diğer Destekler	Tabakalar				Toplam	Payı (%)
	1.	2.	3.	4.		
Faiz indirimli kredi desteği	3	4	2	4	13	17,33
Toprak analizi desteği	1	1	3	4	9	12,00

Tarımsal desteklerle ilgili olarak Adana ilinde yapılan çalışmada işletme sahiplerinin %86,4'ü mazot desteğinden faydalandıklarını, %83,5'i prim desteğinden, %2,9'u ise toprak analiz desteğinden faydalandıklarını beyan etmişlerdir (Yüksek, 2019).

Tarımsal desteklerden faydalanma konusunda Konya ilinde yapılan çalışmada incelenen işletmelerin tamamı mazot ve gübre desteğinden faydalanırken, 53 işletme fark ödemesi (prim) desteğinden faydalandığı tespit edilmiştir. Yapılan çalışmada; 52 işletme sertifikalı tohum kullanım desteğinden, 14'ü yem bitkileri desteğinden, 13'ü iyi tarım uygulamaları desteğinden, 9'u organik tarım desteğinden, 7'si biyolojik / biyoteknik mücadele tekniği desteğinden ve 6 işletme de çevre amaçlı tarımsal alanların korunması desteğinden (ÇATAK) yararlandıkları belirlenmiştir (Düğmeci ve ark., 2020).

5.3. Yağlık ayçiçeği üretiminde desteklerin ürün değeri üzerine etkisi

İncelenen işletmelerde yağlık ayçiçeği üretimine ait bilgiler Tablo 8'de gösterilmiştir. Araştırma kapsamında incelenen işletmelerde yağlık ayçiçeği ortalama verimi 236,93 kg/da, ortalama ürün satış fiyatı 2,18 TL/kg, birim alandan elde edilen ürün değeri ise 515,32 TL/da olarak hesaplanmıştır.

Tablo 9. İşletmelerde yağlık ayçiçeği ürün değeri

Ürün Geliri	Tabakalar				
	1	2	3	4	Ort.
Verim (kg/da)	258,18	237,80	242,94	228,07	236,93
Ürün satış fiyatı (TL/kg)	2,17	2,16	2,18	2,19	2,18
Ürün değeri-destekler hariç- (TL/da)	560,25	513,65	529,61	499,47	515,32
Fark desteği (TL/da)	103,27	95,12	97,18	91,23	94,77
Mazot desteği (TL/da)	26,00	26,00	26,00	26,00	26,00
Gübre desteği (TL/da)	4,00	4,00	4,00	4,00	4,00
Toplam destek (TL/da)	133,27	125,12	127,18	121,23	123,77
Ürün değeri -destekler dahil- (TL/da)	693,52	638,77	656,79	620,70	639,09

İncelenen işletmelerde yağlık ayçiçeği verim değeri 228.07 kg/da ile 258,18 kg/da arasında değişmektedir. Buna bağlı olarak ürün değeri ise (destekler hariç) 499,47 TL/da ile 560,25 TL/da arasında farklılık göstermektedir. Tarım ve Orman Bakanlığı tarafından 2019 yılı yağlık ayçiçeği ürünün için ilan edilen fark desteği birim fiyatı 0,40 TL/kg, mazot ve gübre desteği ise 30 TL/da'dır. Bu değerler dikkate alındığında işletme büyüklüklerine göre yağlı

ayçiçeği üretim değeri (destekler dahil) 620,70 TL/da ile 693,52 TL/da arasında değişiklik göstermektedir. Çalışmada işletmeler ortalaması yağlık ayçiçeği üretim değeri (destekler dahil) 639,09 TL olarak hesaplanmıştır. Yürütülen araştırma yağlık ayçiçeği üretiminde destekler dahil edildiğinde işletmeler ortalaması ürün değerinde %24,02 oranında artış sağlandığını ortaya koymuştur. Konu ile ilgili olarak yapılan çalışmalardan elde edilen bulgular altta verilmiştir.

Sırbistan’da yapılan çalışmada 2011 yılı verilerine göre girdi desteklerinin ayçiçeği üretim değerindeki payı %18,7, değişen masraflardaki payı %25,9, brüt kar değerindeki payı ise %67,9 olarak belirlenmiştir (Munčan ve Božić, 2013).

Trakya’da yürütülen bir çalışmada destekler hariç yağlık ayçiçeği üretim değeri 89,41 ABD\$/da iken bu değer destekler dahil edildiğinde 121,84 ABD\$/da düzeyine ulaştığı tespit edilmiştir. Birim alanda elde edilen toplam destek miktarı 32,44 ABD\$/da (gübre desteklemesi 3,70 ABD\$/da, mazot desteklemesi 3,70 ABD\$/da, prim desteği 0,14 ABD\$/kg) olarak hesaplanmıştır. Yapılan araştırma yapılan desteklerin yağlık ayçiçeği üretim değerini %36,27 oranında yükselttiğini ortaya koymuştur (Semerci, 2013).

Trakya’da yürütülen diğer bir çalışma tarımsal desteklerin ayçiçeği üretim değerini %21,88 oranında artırdığını ortaya koymuştur (Keleş ve Yılmaz, (2019). Kırklareli ilinde 2017 yılında yapılan bir çalışmada yağlık ayçiçeği üretiminde 241 kg/da verim karşılığında ürünün gayri safi üretim değeri 118,09 ABD\$/da iken bu değere diğer destekler eklendiğinde birim alandan elde edilen gelirin 150,38 ABD\$/da düzeyine ulaştığı saptanmıştır. Bu değerlere göre tarımsal destekler yağlık ayçiçeği üretim değerini %27,34 oranında artırmıştır (Semerci, 2019a).

Tekirdağ ilinde 2017 yılında yapılan bir çalışmada 230 kg/da verim karşılığında ürünün gayri safi üretim değeri 112,70 ABD\$/da iken bu değere diğer destekler eklendiğinde 143,78 ABD\$/da düzeyinde gelir elde edilebildiği hesaplanmıştır. Diğer bir ifade ile desteklerle yağlık ayçiçeğinden birim alandan elde edilen gelirden 31,08 ABD\$/da’lık bir artış olmaktadır. Bu durumda tarımsal destekleme uygulamalarıyla birim alandan elde edilen gelirden %27,58 oranında artış sağlanmaktadır (Semerci, 2019b). Paula ve ark. (2023) tarımsal desteklerin ayçiçeği üretim değerini %24,16 oranında yükselttiğini hesaplamışlardır. Şahin ve Önder (2023) yağlık ayçiçeğinde uygulanan fark desteği birim fiyatındaki %1’lik artışın uzun dönemde ayçiçeği üretimini %0,11 oranında artırabileceğini rapor etmişlerdir.

Bu çalışmada hesaplanan ve yağlık ayçiçeği üretiminde tarımsal desteklerin ürün değeri içindeki payı gösteren %24,02 oranı, diğer araştırma bulguları ile genel olarak paralellik göstermektedir.

6. Sonuçlar

Tarımsal üretimin önemli faaliyet kollarından biri de yağlı tohumlar grubunda yer alan yağlık ayçiçeği üretimidir. Dünya genelinde birçok ülke tarımsal üretimi artırabilmek ve üretici gelirinde belirli bir düzeyi yakalayabilmek için tarıma kaynak transferi yapmaktadır. Konu ile ilgili olarak yapılan çalışmalar tarımsal üretime aktarılan kaynak miktarı ile tarımsal üretimde meydana gelen üretim miktarı ya da üretim değeri arasında pozitif yönlü bir ilişkinin olduğunu göstermektedir.

Türkiye’de tarımsal üretimin artırılabilmesi için uygulanan tarım politikası araçlarından biri de tarımsal desteklerdir. Ülkede 2022 yılında Tarım ve Orman Bakanlığı tarafından tarım sektörüne 40,4 milyar TL kaynak aktarılmıştır. Tarıma aktarılan kaynak miktarı 2023 yılında 63,3 milyar TL olarak planlanmış, 2024 yılı bütçesinden ise 91,6 milyar TL transfer edilmesi öngörülmüştür.

Türkiye’de yağlık ayçiçeği üretiminde uygulanan destek birim fiyatları 2022 ve 2023 yıllarında önemli artışlar göstermiştir. Örneğin mazot desteği 2021 yılında 29 TL/da iken bu değer 2022 yılında 88,00 TL/da, 2023 yılında 121 TL/da olarak ilan edilmiştir. Gübre desteği ise 2021 yılında 8 TL/da iken bu değer 2022 ve 2023 yılları için 21,00 TL/da açıklanmıştır.

Yağlık ayçiçeği üretiminde ürün geliri üzerinde en fazla etkiye sahip olan fark desteği ise 2018-2019 dönemlerinde 0,40 TL/kg, 2020-2022 dönemlerinde 0,50 TL/kg, 2023 yılı ürünü içinde 1,00 TL/kg olarak belirlenmiştir. Trakya’da yağlık ayçiçeği üretilen alanlarda bu değer ise 1,50 TL/kg olarak saptanmıştır. İlk defa 2024 yılında yağlık ayçiçeği üretimi yapacak işletmeler için 135 TL/da tohumluk desteği ödemesi yapılması karara bağlanmıştır. Alınan bu karar gecikmiş bir karar olmasına rağmen üretim maliyetinin azaltılması bakımından son derece önemlidir.

Araştırma kapsamında Çanakkale ilinde yağlık ayçiçeği üretimi yapılan işletmelerde üreticilerin sadece %5,33’ü fark desteği birim fiyatını yeterli bulmuştur. İncelenen işletmelerde üreticilerin %8’i mazot desteği birim fiyatını, %13,33’ü ise gübre desteğini yeterli seviyede bulduklarını beyan etmişlerdir. Anket uygulanan işletmelerin %37,33’ü yağlık ayçiçeğinde uygulanan desteklerin ürün maliyetini düşürdüğünü, %8’i ise ürün gelirinde artışa neden olduğunu ifade etmişlerdir. Bununla birlikte yapılan araştırma incelenen işletmelerde tarımsal destek uygulamaları ile birim alandan elde edilen yağlık ayçiçeği ürün değerinin 515,32 TL/da düzeyinden 639,09 TL/da seviyesine ulaşabileceğini ortaya koymuştur.

Gelişmiş ülkelerde olduğu gibi Türkiye’de de destekleme unsurlarının bir kısmı değil tamamı üretim sezonundan önce açıklanmalıdır. Üretici üretimde bulunacağı faaliyet dalını mevcut gelişmelere göre değerlendirmek ve belirlemek durumunda kalabilmektedir.

Tarımsal üretime verilen desteklerde öncelik arz açığı bulunan ürünlere verilmelidir. Bu konuda yağlık ayçiçeği özellikle fark desteği, mazot ve gübre desteği ile sertifikalı tohum desteği uygulamalarından diğer ürünlere göre daha fazla yararlandırılmalıdır. Diğer bir ifade ile tarımsal destek ödemeleri içinde yağlık ayçiçeği üretimine ayrılan kaynak miktarı diğer ürünlere göre daha yüksek düzeyde tutulmalıdır. Bu amaçla yağlık ayçiçeğinde uygulanacak tarımsal destekler ve tarımsal sigorta uygulamaları mutlaka bölge üreticileriyle paydaş toplantıları yapılarak daha geniş kitlelere ulaştırılmalıdır. Bu aşamada özellikle tarımsal birlikler ve kooperatiflerle işbirliğine gidilmelidir.

Türkiye’de yağlık ayçiçeği üretimi Trakya geneli dikkate alındığında yoğun olarak kuru şartlarda yapıldığı anlaşılmaktadır. Birim alandan daha yüksek verim elde edebilmek için üretimin mutlaka sulanan alanlarda yaygınlaştırılması gerekmektedir.

Son yıllarda yağlık ayçiçeği üretiminde birim alandan elde edilen verim değerinde önemli artışlar sağlanmıştır. Bunun temel nedenlerinden biri üretimde yağ oranı yüksek tohum çeşitlerine ağırlık verilmesidir. Bu sebeple yağlık ayçiçeği tohumu geliştirme çalışmalarında bulunan kamu ve özel teşebbüse ait firmaların Ar-Ge faaliyetleri daha üst düzeyde desteklenmelidir.

Açıklama

Bu makale, Çanakkale Onsekiz Mart Üniversitesi Lisansüstü Eğitim Enstitüsü Tarım Ekonomisi Anabilim Dalı’nda kabul edilen "*Çanakkale ilinde yağlık ayçiçeği üretiminin ekonomik analizi*" isimli yüksek lisans tezinden hazırlanmıştır.

Kaynaklar

Abay, C., Türkekul, B., Ören, M.N., Gürer, B., Özalp, B., 2017. Türkiye’de üreticilerin tarımsal desteklerden faydalanma durumu üzerine inceleme. *Balkan and Near Eastern Journal of Social Sciences*, 3(1): 130-136.

- Adams, G., Westhoff, P., Willott, B., Young II, R.E., 2001. Do 'decoupled' payments affect U.S. crop area? Preliminary evidence from 1997-2000. *American Journal of Agricultural Economics*, 83(5): 1190-1195.
- Ahmad, I., Muhstaq, M.S., Ilyas, M., Anjum, M.A., Hammad, A., Safdar, M.H., 2022. Impact of inputs price subsidy on sunflower production in Punjab, Pakistan: A mode of productivity enhancement. *Journal of Arable Crops and Marketing*, 04(01): 61-70.
- Aktas, E., Altıok, M., Songur, M., 2015. Effects on agricultural production in different countries comparative analysis of agricultural support policies. *Anadolu University Journal of Social Sciences*, 15(4): 55-74.
- Anton, J., Mouel, L.C., 2004. Do counter-cyclical payments in the 2002 US Farm Act create incentives to produce? *Agricultural Economics*, 31(2): 277-284.
- Becker, D.A., Judge, P.R., 2014. Evidence of distortionary effects of decoupled payments in US indica rice production. *Atlantic Economic Journal*, 42(3): 265-275.
- Bulut, E., 2020. Türkiye'de uygulanan tarımsal destekleme politikalarının üretim etkisi. Doktora Tezi, İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul.
- Bulut, E., Bayraktar, Y., 2023. Do agricultural supports affect production? A panel ARDL analysis of Turkey. *Journal of Agricultural Sciences*, 29(1): 249-261.
- Canbay, Ş., 2021. Does agricultural support policy affect crop production in Turkey? *Bartın University Journal of Faculty of Economics and Administrative Sciences*, 12(23): 130-140.
- Doğan, H.G., Kan, M., Kan, A., 2018. Evaluation of the effect of deficiency payment supports on the producer's decisions of the some cereal crops in Turkey. *Journal of Social Sciences of Mus Alparslan University*, 6(6): 945-951.
- Düğmeci, H., Çelik, Y., 2020. Konya ili çumra ilçesinde yağlık ayçiçeği üretim maliyetinin tespiti üzerine bir araştırma. *Türk Tarım ve Doğa Bilimleri Dergisi*, 7(3): 682-690.
- Erdal, G., Erdal, H., Gürkan, M., 2013. Türkiye'de uygulanan tarımsal desteklerin üretici açısından değerlendirilmesi (Kahramanmaraş ili örneği). *International Journal of Social and Economic Sciences*, 3(2): 92-98.
- Erdal, G., Erdal, H., Çiçek, A., 2020. An analysis of the effects of livestock support policies on breeders: An example of TR83 Region in Turkey. *Turkish Journal of Agriculture-Food Science and Technology*, 8(11): 2378-2387.
- Erdal, H., Erdal, G., Ayyildiz, B., 2021. Are support policies for sustainable livestock important? Causality between animal existence and support policies: VECM analysis for Turkey. *The Journal of Animal & Plant Sciences*, 31(1): 254-264.
- FAO, 2024. Faostat. Food and Agriculture Organization of The United Nations. Production-Trade (Crops and livestock products) (<https://www.fao.org/faostat/en/#data/TCL>), (Erişim Tarihi: 05.01.2025).
- Frandsen, E.S., Gersfelt, B., Jensen, G.H., 2003. The impacts of redesigning european agricultural support. *Review of Urban and Regional Development Studies*, 15(2): 106-131.
- Gence, F., 2019. Kahramanmaraş ilinde çerezlik ayçiçeği üretim faaliyetinin ekonomik analizi. Yüksek Lisans Tezi, Kahramanmaraş Sütçü İmam Üniversitesi, Fen Bilimleri Enstitüsü, Kahramanmaraş.

- Göçmez, U., 2014. Türkiye’de son 10 yılda uygulanan tarım politikaları ve yaşanan ekonomik gelişmeler çerçevesinde yağlık ayçiçeği üretici gelirlerindeki değişimler. Yüksek Lisans Tezi, Trakya Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Edirne.
- Karakaya, M.C., 2023. OECD Ülkelerinde tarımsal destekleme politikalarının tarımsal verimlilik üzerindeki etkisi. Yüksek Lisans Tezi, Pamukkale Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Denizli.
- Keleş, G., Yılmaz, S., 2019. The share of subsidies in income of cereals farmers in Türkiye. *Türk Tarım ve Doğa Bilimleri Dergisi*, 6(4): 814-821.
- Konyalı, S., 2017. Sunflower production and agricultural policies in Turkey. *Sosyal Bilimler Araştırma Dergisi*, 6(4): 11-19.
- Levine, R., Renelt, D., 1992. A sensitivity analysis of cross-country growth regressions. *The American Economic Review*, 82(4): 942-963.
- Lukomets, A.V., 2024. Impact of government support on oilseeds production. In: Sergi, B.S., Popkova, E.G., Ostrovskaya, A.A., Chursin, A.A., Ragulina, Y.V. (eds) Ecological Footprint of the Modern Economy and the Ways to Reduce It. Advances in Science, Technology & Innovation. Springer, Cham.
- Munćan, P., Božić, D., 2013. The effects of input subsidies on field crop production in Serbia. *Economics of Agriculture*, 60(3): 585-594.
- OECD, 2023. Agricultural Policy Monitoring and Evaluation 2023: Adapting Agriculture to Climate Change. OECD Publishing, Paris, France.
- Önder, K., Şahin, M., 2023. Destekleme primlerinin ayçiçeği arzı üzerindeki etkisi: ARDL modeli. *Kastamonu Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, 25(1): 313-333.
- Paula, S., Constant, T.V., Elena, S., Mihai, M.M., Elena, S., Ciprian, M.D., 2023. Subsidies’ impacts on technical–economic indicators in large crop farms. *Agriculture*, 2023(13): 1712.
- Resmi Gazete, 2006. “Tarım Kanunu”. Kabul Tarihi: 18.04.2006, Kanun No: 5488, Resmî Gazete Yayım Tarihi: 25.04.2006, Sayı: 26149.
- Resmi Gazete, 2023. “2023 Yılında Yapılacak Tarımsal Desteklemeler ve 2024 yılında Uygulanacak Sertifikalı Tohum Kullanım Desteklerine İlişkin Cumhurbaşkanî Kararı”. 15 Eylül 2023, Sayı: 32310.
- Resmi Gazete, 2024. 2025-2027 Yıllarında Yapılacak Bitkisel Üretime Yönelik Desteklemeler ile Diğer Bazı Tarımsal Desteklemelere İlişkin Karar. (<https://www.resmigazete.gov.tr/eskiler/2024/08/20240829.pdf>), (Erişim Tarihi: 05.01.2025).
- Sağdıç, E., Çakmak, E., 2021. Tarımsal destek ödemeleri ile tarımsal üretim düzeyi arasındaki nedensellik ilişkisi: Türkiye örneği. *İnsan ve Toplum Bilimleri Araştırmaları Dergisi*, 10(2): 1858-1880.
- Semerci, A., 2013. The effects of agricultural subsidies on sunflower cultivation and farmers’ income: evidence from Turkey, *Pakistan Journal of Agricultural Sciences*, 50(1): 139-145.
- Semerci, A., 2016. Effects of agricultural supports on farmer’s revenue and product costs: The case of Turkey. *Custos e @Gronegocio On Line*, 12(3): 71-96.

- Semerci, A., 2019a. Yağlık ayçiçeği üretiminin ekonomik analizi: Kırklareli ili örneği. *Türk Tarım ve Doğa Bilimleri Dergisi*, 6(4): 616–623.
- Semerci, A., 2019b. Cost analysis of oily sunflower production: the case of Tekirdağ Province, Turkey. *Custos e @gronegocio on line*, 15(2): 167-191.
- Semerci, A., 2021. Tarımsal destekleme uygulamalarının ürün geliri, üretim maliyeti ve brüt kar değeri üzerine etkileri. *EJONS International Journal*, 5(18): 169-185.
- Semerci, A., Durmuş, E., 2021. Analysis of oily sunflower production in Turkey. *Turkish Journal of Agriculture-Food Science and Technology*, 9(1): 56-62.
- TCCSBB, 2024a. Tarım Destekleri ve Piyasa Düzenlemeleri. 2024 Yılı Cumhurbaşkanlığı Yıllık Programı. (<https://www.sbb.gov.tr/wp-content/uploads/2023/10/2024-Yili-Cumhurbaskanligi-Yillik-Programi.pdf>), (Erişim Tarihi: 05.01.2025).
- TCCSBB, 2024b. TC Cumhurbaşkanlığı Strateji ve Bütçe Başkanlığı, 2024. ([https://www.sbb.gov.tr/tarim-ve-gida-gostergeleri/#prettyPhoto\[rel-16770-263876684\]/0](https://www.sbb.gov.tr/tarim-ve-gida-gostergeleri/#prettyPhoto[rel-16770-263876684]/0)), (Erişim Tarihi: 05.01.2025).
- TOB, 2020. Çanakkale Tarım İl Müdürlüğü. 2020 Çanakkale Brifing Raporu. (<https://canakkale.tarimorman.gov.tr/Menu/17/Brifing.>), (Erişim Tarihi: 05.01.2025)
- TOB, 2023. Tarım ve Orman Bakanlığı 2022 Yılı İdare Faaliyet Raporu. Şubat, 2023. Ankara (https://www.tarimorman.gov.tr/SGB/Belgeler/Bakanl%C4%B1k_Faaliyet_Raporlar%C4%B1/TOB%202022%20YILI%20I%CC%87DARE%20FAALI%CC%87YET%20RAPORU.pdf), (Erişim Tarihi: 20.03.2024).
- TÜİK, 2024. “Üretim Yöntemi ile Cari Fiyatlarla Yıllık GSYH”, (<https://data.tuik.gov.tr>), (Erişim Tarihi: 05.01.2025).
- Weber, G.J., Key, N., 2012. How much do decoupled payments affect production? An instrumental variable approach with panel data. *American Journal of Agricultural Economics*, 94(1): 52-66.
- Yamane, T., 1967. Elementary Sampling Theory. Englewood Cliffs, New Jersey: Prentice-Hall, Inc., 405 pp. USA.
- Yüksek, E., 2019. Adana ilinde yağlık ayçiçeği üretim faaliyetinin ekonomik analizi. Yüksek Lisans Tezi, Kahramanmaraş Üniversitesi Lisansüstü Fen Bilimleri Enstitüsü, Kahramanmaraş.